

Рансмайр Крістоф

Біографія

РАНСМАЙР, Крістоф (Ransmayr, Christoph — нар. 20.03.1954, Велс, Австрія) — австрійський письменник. Рансмайт народився у 1954 р. у Велсі (Верхня Австрія), що біля озера Траун, у сім'ї сільського вчителя. У дитинстві він пізнав смак джерельної води, полюбив сувору красу стрімких скель, відчув меланхолійність далеких альпійських хребтів та насолоду тишею. "Мої гори завжди зі мною, їх ви знайдете і в "Останньому світі", — скаже він згодом. До школи ходив у Ройтгамі та Гмундені, а в містечку Дамбах закінчив Бенедиктинську гімназію. У 1972—1978 рр. Рансмайт студіював філософію та ентомологію у Віденському університеті. Особливо його зацікавила Франкфуртська школа, роботи Т. Адорно та М. Горькаймера, глибокий слід залишила філософсько-естетична теорія трансцендентального мислення: "Мистецтво — це відблиск того, що недосяжне смерті, туга за чимось зовсім іншим". В університетські роки навчився сумніватися в ідеологічних і догматичних рецептах, розпочав роботу над дисертацією про політичні утопії та відношення індивідуальної свободи до суспільної. Наукову роботу Рансмайт не завершив, оскільки його привабила письменницька діяльність. Про свої переконання Рансмайт говорить, що вони завжди були "лівими", що перевагу він віддавав "гуманістичному розумінню анархізму", а на виборах голосував за "зелених". "Я — наслідок антиавторитарної традиції", — констатує письменник.

Тривалий час Рансмайт працював журналістом, що до певної міри дало йому змогу розв'язувати матеріальні проблеми, але, що найголовніше, відкривало неоціненні можливості спілкуватися та спостерігати, пізнавати життя безпосередньо. Робота над репортажами та есе відшліфовувала його стиль, привчила лаконічно, виразно висловлювати думки.

Дебютним твором Рансмайрта став роман "Жахиття криги та пільми" ("Die Schrecken des Eises und der Finsternis"), який вийшов друком у 1984 р. В основу сюжету твору покладена історія дрейфу корабля "Адмірал Теґетхоф", що відкрив у 1872 р. архіпелаг Земля Франца-Йосифа. Вимальовуючи північний пейзаж мінімалістською манерою нотаток звичайних матросів другої половини ХІХ ст., Р. із дивовижною зримістю відтворює на папері картину подорожі легендарної австро-угорської імператорської експедиції, що намагалися виявити напівміфічний Північний прохід.

"Жахиття криги та пільми" найбільше схожі на дзеркальну кімнату, де підлога стає стелею, а стіни переплітаються одна з одною у безмежжі віддзеркалень. До історії подорожі екіпажу "Адмірала Тагенхофа" Рансмайт додає оповідання про завзятого книжника та мандрівника нашого часу, скромного австрійця з італійським корінням Йозефа Мадзіні, котрий одного чудового дня вирішує повторити похід 1872 р. Третім після Мадзіні стоїть і сам автор, котрий в останній частині книги остаточно зливається з голосами персонажів у змалюванні того, що відбувається.

Песимізм і натуралізм, що зазвичай змінюють пафос пригодницької літератури, на

щастя, не отримують розвитку в романі, залишаючись лише частиною об'єктивно холодної картини. Сила людського духу, що, як неминучий штамп, виникає у кожному творі про Далеку Північ, панує тут правомірно. Натомість принципово новим у дебютному романі Рансмарта виявляється відображення дарвінізму Дж. Лондона у деталізованому спокої С. Беккета.

Проте, спричинивши найбільший резонанс, і найбільшої слави для автора зажив наступний роман Рансмарта — "Останній світ" ("Die letzte Welt", 1988). Історія "Останнього світу" досить незвичайна. Відомий німецький письменник, засновник і видавець серії "Інша бібліотека" Г. М. Енценсбергер звернувся до молодого автора з пропозицією підготувати для видавництва "Грено" прозовий переказ славетних "Метаморфоз" Овідія. Рансмарт, працюючи над твором античного поета, інтерпретуючи його, відчув, що виходить за межі просторово-часової структури "Метаморфоз", що вічні образи й теми античної міфології живуть у сучасності... Так з'явився оригінальний задум, своєрідна міфологізація дійсності. В опублікованому згодом "Задумі роману" Рансмарт дав лаконічну характеристику змісту свого твору. "Тема — зникнення і реконструювання літератури, поезії; матеріал — "Метаморфози" Публія Овідія Назона".

Образи роману можна поділити на історичні й міфологічні. Коли до перших належить поет Публій Овідій Назон, імператор Октавіан Август та молодий римлянин Котта, то постаті, що складають суспільність Томів, запозичені з Овідієвих "Метаморфоз". Рансмарт додає до свого твору своєрідний довідничок — "Овідієв репертуар", де коротко характеризує персонажів "Останнього світу" та їхніх прототипів у давньому світі. У формі енциклопедично стислого викладу австрійський письменник створює невеликий подвійний ескіз до кожного персонажа роману, проводячи паралель між міфологічними та історичними постатями, цитуючи відповідні місця з Овідієвих "Метаморфоз" чи інших літературних та історичних джерел. Письменник подає інтерпретацію персонажів, пояснює їхнє місце в сюжеті та в образній системі, роль у розвитку авторської думки.

Давньоримський поет стає центральною постаттю твору. Дія, в якій беруть участь усі персонажі, постійно розігрується навколо особистості Овідія, хоча протягом усього роману він не з'являється жодного разу. Справа не лише в дії. Античний поет — безпосередній натхненник "Останнього світу".

Місце вигнання для Овідія — orbis ultimus — край світу, останній світ. Саме з цією метафорою "Скорботних елегій" пов'язує Рансмарт назву свого роману, основна дія якого переноситься до Томів, хоча постійно присутній смисловий зв'язок із Римом. Відбувається протиставлення столиці та периферії. Але "останній світ" австрійського письменника — це не лише край цивілізації, а й по-філософському осмислений постмодерністським світосприйняттям мотив апокаліпсису, осмислення приреченості.

Австрійський письменник підступає до найкритичнішого моменту в Овідієвому житті, водночас віддаляючись від нього. Таємниця вигнання породжує нові загадки. Читач перебуває мовби в дзеркальній залі, де його постійно супроводжує відображення виснажених рис вже немолодого поета. Його німа присутність відчувається щомиті.

Публій Овідій Назон обертається на спогад. Створюючи власну інтерпретацію Овідієвої долі, Рансмайт свідомо відходить від історичної дійсності. Це виявляється уже в тому, що ймовірною причиною звинувачення поета у версії Рансмайта стають "Метаморфози", а не "Мистецтво кохання". Назон, як називає поета австрійський письменник, справді спалює єдиний примірник поеми перетворень, і цей факт стає стрижнем, навколо якого розвивається дія. Основна увага сконцентровується на протистоянні поета абсолютистському режимові. Самого Октавіана Августа — "імператора і героя світу" змальовано лаконічно й однозначно: це типовий деспот, що втішається усвідомленням своєї влади, годинами споглядаючи її уособлення — носорога (воістину феллінінська символіка!). Картину дійсності для Августа формує "апарат". Поет Публій Овідій Назон для імператора — "промовець під восьмим номером", адже "хто має владу й силу, той книжок не читає".

До справжніх історичних осіб належить і протагоніст роману Котта, в античному Римі — Котта Максим Мессалін, один із найдовіреніших адресатів Овідієвих "Послань із Понту". У романі це молодий римлянин, "такий, як багато інших". Він вирушає в подорож на "край світу", щоб знайти зниклого поета, чи принаймні його славетний твір. Мотив, що штовхає Котту на такий вчинок, досить егоїстичний — це звичайне шанобство. Крім того, він вирушає до Томів "просто від нудьги". В цьому образі багато сучасного — це і яскраво виражений індивідуалізм та прагматизм, і жадоба вражень та слави.

У своїх пошуках Котта конфронтує з незвичайним світом, де в убогому "залізному місті", населення якого складають рудокопи, линварі, різники та крамарки, поступово реконструюються сюжети й образи "Метаморфоз". І саме тут Котта переживає власну "метаморфозу", перероджується: нужденні Томи, ця пряма "інкарнація" Назонової поезії, поступово відкривають перед ним справжні людські цінності, допомагають зрозуміти суть причетності до вічного.

Завершальна сцена роману — початок апокаліпсису. Змінюється клімат, усе підвладне ска-м'янінню, спустошенню. На руїнах буває дика природа. Зникає і твір Овідія, література перетворюється на окремі елементи — слова, написані на клаптиках тканини, які перебирає напівбожевільний Котта. Рансмайта не раз дорікали, що в його романі мало радості, світла, надії. Це подорож у сон, що поступово переходить у марево, жахіття якого стають реальністю. Проте парафраз Р. — в жодному разі не заперечення "Метаморфоз". Як і Овідій, австрійський письменник використовує принцип перетворення не лише як один із мотивів свого твору, а й робить його основним композиційним та смисловим принципом. Запозичену з I книги "Метаморфоз" історію про чотири віки людства, від золотого до залізного, та всесвітній потоп як кару для людей Рансмайт вкладає в уста Ехо. Те, що в античного поета зображено прачасом і розпочинає його епічний твір, у сучасного письменника стає фіналом. Розвиток проходить по колу: під час всесвітньої катастрофи постає увінчане снігом громаддя — Олімп, місце перебування богів. З хаосу народиться нове покоління людей. Котта читає на трахільських каменях долі не тільки колишніх, а й майбутніх

мешканців залізного міста. Проте ці нові люди — бездушне покоління "з каменю". Фінал роману досить песимістичний. Минає все, єдине, що залишається, — це творення. Саме тому й веде сучасний австрійський письменник діалог з античним поетом.

Дія в романі — це постійний пошук. Автор вдається, крім того, й до власного пошуку — реконструкції поезії, причому поле дії роману виходить за будь-які часово-просторові обмеження. Основною ідеєю твору є заперечення лінійного розвитку. Мова на полотнах В. Кандінського, духовне матеріалізується у формі кола, відповідаючи поняттю центричного часу: все повторюється, людство не розвивається, а просто існує. Події, змальовані в "Останньому світі", відбуваються і в античності, і в сьогоденні. Сплав минулого, сучасного й майбутнього в єдине ціле набуває позачасових рис. "Епохи позбувалися своїх назв, переходили одна в одну, перетиналися". Руйнування реальної хронології зумовлює і деформацію простору, у якому відбувається дія твору. Рим у Рансмарта — це своєрідна суміш античного та сучасного міста — "центр світу", стосовно якого Томи — сукупність хаосу, злиднів, нестабільності й непевності; це — "кінець світу". Третій простір твору — незаймана природа, сильніша тут, на периферії, від цивілізації. Причому "Метаморфози" та "Скорботні елегії" постійно мовби просвічують крізь текст "Останнього світу". Утворюється своєрідний часово-просторовий палімпсест, результатом якого стають численні анахронізми та модернізми, сучасний реквізит в античному інтер'єрі: потоки автомашин у вечірньому світлі Риму, букети мікрофонів на стадіоні "Сім притулків", що постав на осушеній коштам численних жертв болотянній місцевості, у Томах демонструють кінофільми, гробареві Діту сняться жахи концтаборів та багато такого іншого. Елементи античного інтер'єру активно, відверто змінюються деталями, характерними для ближчих до нас епох. Загалом, однак, в зображенні Риму відчувається "столична" атмосфера, тоді як побут Томів нагадує реквізит "крамниці вживаних речей". Клімат та природа раз у раз зазнають тут несподіваних метаморфоз: зима триває два роки, заморожуючи навіть людські душі, скам'янілий сон гірського краєвиду раптом пробуджується в буянні субтропічної рослинності. Перед природою людина безпорадна, вона може лише пасивно спостерігати. Дія роману постійно тримає читача в напрузі, це немовби "інтелектуальна гра" з історією та міфом, остаточного результату якої не дає навіть кінцівка роману, залишаючись "відкритою". Читачеві пропонується прийняти умови цієї гри.

Манера письма Рансмарта стримана, безстороння, автор зберігає певну дистанцію. Тон розповіді — жорсткий і лірично гнучкий водночас. Для стилю письменника характерна надзвичайна філігранність — Рансмарт працював над текстом три роки. Одне із провідних місць у сучасній німецькомовній літературі він зайняв завдяки, не в останню чергу, мистецтву слова. У способі висловлювання простежується тенденція до сюрреалізму (деталі в описах розкішної рослинності зниклого світу, гіпнотичне змалювання процесу вмирання у подиву гідній своєю витонченістю сцені зі слимаками в Овідієвому саду), подекуди можна натрапити на яскраво експресіоністичну

колористику (пурпуровий гірський мох та ін.). На сторінках цього роману лежить тінь плинності, вона сповнює всі його постаті та краєвиди рухливою й приголомшливою аурую міфу. Спокійна мова м'яко, мов за законами власного естетизму, розтікається навіть у найбільш вражаючих і відразливих сценах, описах видінь, галюцинацій, жахів. Зображаючи глибинні підсвідомі процеси, Рансмарту часто вдається до натуралістичних засобів. Твір насичений майстерно переданими переходами від реальності до сну, сповненими таємниць трагедійними та гротескними сценами.

Твір Рансмарта знайшов широке коло читачів, здобувши визнання в німецькомовних країнах, протягом короткого часу був перекладений двадцятьма чотирма мовами світу. Українською мовою надзвичайно вдало передав особливості стилю та багатство мови роману "Останній світ" О. Логвиненко. Його переклад визнано найкращим перекладом 1993 року в Україні, відзначено премією ім. М. Лукаша.

Наступним значним твором Рансмарта став роман "Хвороба Кітахари" ("Morbus Kitahara", 1995). Дія у ньому розгортається упродовж 25 років після Другої світової війни у німецькому містечку Моор. Хоча Німеччина капітулювала, проте війна в Тихому океані триває. У Німеччині американці втілюють у життя не реабілітаційний план Маршалла, а значно жорстокіший "план Стелламура": країна перетворена в аграрну державу, фабрики та залізниці демонтовані, німці вирощують буряк і примусово будують меморіали жертвам голокосту. Не відразу стає зрозуміло, що історія у рансмайрівському романі викривлена, альтернативна. У цьому гротесковому світі провини, депресії, гіркоти, зневаги та ненависті, разом з іншими, живуть троє головних героїв — Моорський Крикун, Собачий Король і Бразилійка. Проте головне у романі — не сюжет і не зачаровуючий наратив, а сама конструкція, незрима гігантська інсталяція: розщеплене на елементарні частки і знову відтворене у формі урочистої та гротескової текстової симфонії відлуння війни.

За Л. Цибенко